

Kiss Tamás (1956–1957)

Óriási öröömre szolgál, hogy a MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége) egyik vezéralakjával, egyben az 1956-ban újjáalakult Eötvös Kollégium tagjával van alkalmam beszélgetni. Hogy került a Kollégiumba?

Műszaki ember akartam lenni, de nem vettek fel elsőre a Műegyetemre, mert a szüleim tanítók voltak. Másodjára is csak a fellebbezés miatt kerültem be, Szegeden a Természettudományi Karra (ekkor még a Bolyai Kollégiumban laktam), matematika-fizika szakra, tanultam becsülettel, de volt, ami nehezen ment. Aztán egyszer csak szóltak nekem a jogászok, hogy miért nem megyek inkább át a jogra? Akkor bementem a dékánhoz, Perbíró Józsefhez, és megkérdeztem, hogy hogyan jöhetnék át. Elbeszélgetett velem, felmérte a képességeimet, majd azt mondta, hogy másnap reggel hozzam át az indexem. Át is vettek. Az első év rögtön nagyon szépen sikerült, ezalatt albérletben laktam. 1956 nyarán és szeptemberében Mohácson voltam, a nyári árvíz elvitt egy ottani falut, azt kellett újjáépítenünk, voltunk ott vagy húszan az itteniek közül. Október elején jöhettünk vissza Szegedre. Közben beadtam az írásbeli jelentkezésem az Eötvös Kollégiumba. Felvettek. Az 1956. október 16-i keltezéssel vettem kézhez a Tanulmányi Osztályon a felvétellemlről szóló értesítőt, a rektor aláírásával. A Kollégium ebben szakkollégiumként szerepel. Más jogászokat is felvettek, összesen ötöt, kettőnek tudom a nevét még: Lőrincz Lajos, Fogarasi Magdolna. Volt még két lány, de az ő nevükre sajnos nem emlékszem. Nagyon büszke vagyok rá, hogy az ötvenfős évfolyamból ötünket vettek fel. A Kollégiumban ekkor még kevés időt töltöttem, mert a MEFESZ-szel voltam elfoglalva. Részben még a Római körút 40. szám alatti albérletben laktam, de határozottan emlékszem, hogy aludtam a Kollégiumban már ekkor is. Mintha két- vagy háromágyas szobában kaptunk volna elhelyezést, Lőrincz Lajossal együtt. Gondolom, a lányok megint csak együtt lakhattak. Szimpla ágyak voltak, míg a Bolyaiban emeletesek. Óriási segítség volt számomra a Kollégium, hiszen apám egyedül tartott el öcsémmel és nagyanyámmal. Abból éltem, amit tanulmányi és szociális ösztöndíjként kaptam. Sokszor volt, hogy csak levest és kenyeret ettem a menzán, mert azt lehetett enni korlátlanul, az ebédjegyet csak a másodiknál kellett leadni.

Kérem, beszéljen a MEFESZ-ről, ahonnan elindultak az '56-os események!

Rajk László újratemetése október 6-án volt, nagy szimpátiatüntetéssel, ami után a budapesti egyetemisták, 50-100 fő, az Andrassy út, Kerepesi temető környékén szolid reformkommunista jelszavakkal tüntettek. Tehát volt egy érése a dolognak. Ebben a helyzetben a budapesti bölcsészkaron október 10-én a hallgatók megfogalmazták és le is írták igényüket, hogy az orosz nyelv tanítása csak fakultatív legyen. Ezt levélként küldték el Szegedre, és egy ismerősömön, Lejtényi Andrison át én is kézbe vettem. Az volt benne, hogy október 22-étől tüntetőleg ne járjunk be az orosz nyelvi órákra. Én azt mondtam rá, hogy ennek így nincs értelme, mert

legfeljebb megbukunk majd az egyetemen. Illetve, ha már követelünk, akkor én nemcsak az orosz nyelvre gondoltam, hanem a marxizmus-leninizmus órákra, a katonai oktatásra, a menzára, stb. mint megoldandó feladatra. Helyette javasoltam, hogy alakítsunk egy szervezetet, egyedül úgysem megyünk sokra, ez úgy október 13-án este lehetett. Andris rögtön lázba jött és helyeselt. Szervezetet alakítani abban az időben csak a párt engedélyével lehetett. Szerettem szervezni, és egy kicsit tovább látni, de a levél előtt ilyenekre konkrétan nem gondoltam, persze úgy általában nem szerettük a rendszert, továbbá nekem személyes indíttatásom is volt. A szervezet tervét többeknek elmondtuk. Napok alatt majd' az összes egyetemista erről beszélt, sőt később a szegedi lakosok is megtudták. Tudomást szerzett róla a DISZ is, ami a párt szervezete volt az egyetemi fiatalság körében. A DISZ október 16-ára gyűlést hirdetett az Auditorium Maximumba, 19 órára, hogy a helyzetet tisztázza. Sokan eljöttek, de 19 órakor a DISZ vezetősége nem volt sehol, később tudtam meg, hogy még a pártbizottsággal tárgyalt. Tehát ott volt a teli előadóterem, de az előadói asztalnál nem ült senki. Mi pedig fogtuk magunkat, és odaültünk. Elmondtuk, hogy mi vagyunk azok, akikről itt napok óta megy a duruzsolás, szeretnénk egy szervezetet alakítani. A többiek engem javasoltak levezető elnöknek. Volt kis hezitálás, de megszavaztuk, hogy megalakítjuk a MEFESZ-t, a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét. Amikor a tanulmányi és szociális követelések után a politikai követelések (például a szovjet csapatok kivonása) is felvetődtek, befejezettnek nyilvánítottam a MEFESZ ülést, és politikai tömeggyűlésnek neveztem az összejövetelt, de természetesen a helyemen maradtam, és tovább vezettem a gyűlést. Én kezdetben ugyanis komolyan gondoltam, hogy a szervezetünk alapszabálya majd megjárja a minisztériumot, és nem akartam a szervezet létét veszélyeztetni ilyen politikai követelésekkel. Más kérdés, hogy a tömeg annyira akarta ezeket, hogy utána már szó sem lehetett arról, amit korábban gondoltam, illetve magam is másképp kezdtem el gondolkodni. Megbeszéltük, hogy 20-án újabb gyűlést tartunk és politikai kérdésekkel is fogunk foglalkozni.

Az első MEFESZ-gyűlés akkor nem is annak indult?

Úgy van. Az első MEFESZ-ülés spontán jött létre, így erről nincs felvétel vagy leirat, csak emlékezés (a 20-i gyűlésen aztán volt minden). 16-án elhatároztuk, hogy minden karon tartani kell hasonló kari üléseket, amelyeken a karok hallgatói válasszák meg a képviselőiket, hármat-hármat mindenhol, hiszen akkor mi még csak önjelöltek voltunk. Annyira az egyszemélyi vezetés ellen voltunk, hogy azt el se tudtuk képzelni, hogy egyetlen személy döntsön majd. Erre a kari gyűlésre a jogi karon 18-án került sor. Ott volt a dékán (Perbíró), a rektor (Baróti Dezső), sőt a miniszter is (Kónya Albert, háború előtti szegedi Eötvös-kollégista), akik mellénk álltak. Közben a DISZ központi vezetőségéből lejött Szegedre egy ember, és le akart minket beszélni a dolgokról, de nem hallgattunk rá. Viszont meggyőztek bennünket, hogy beszéljünk a Petőfi-kör vezetőségével, Táncos Gáborral és a többiekkel, ebbe belementünk, így vittek fel bennünket 21-én Pestre. Találkoztunk is

velük a Pilvax kávéházban, de velük sem tudtunk megegyezni. Mi ragaszkodtunk a magunk radikális elképzeléséhez, szemben az ő kompromisszumos, párttal átítított dolgaikkal. Közben még a 16-ai héten a Belügyminisztérium elkészített egy javaslatot az orosz nyelv és a marxizmus-leninizmus fakultatív oktatásáról, amelyet Marosán György engedélyezett, de azt írta rá a javaslatra, hogy „vigyázni kell, hogy az egyetemi stricik körében nehegy elharapózzon a hangulat”. Csak ez kevés volt, mert mi akkor már az orosz csapatok kivonását követeltük. Tehát volt itt egy versenyfutás, próbálták velünk tartani a lépést, enyhíteni valamit, de ez nekünk korántsem volt elég. Mellesleg ezt a javaslatot a Belügyminisztérium a rektorok korábbi és hosszú ideje tartó megkeresése nyomán készítette el. A rektorok ennél még többet is akartak, ezt elmondta Baróti a 20-i felszólalásában. Biztos vagyok benne, hogy itt szóba került az Eötvös Kollégium is.

Milyen volt a második gyűlés?

A második MEFESZ-gyűlésre október 20-án került sor, szintén az Auditorium Maximumban. Támogatólag jelent meg rajta a rektor és több professzor (például Fodor Gábor akadémikus, volt szegedi Eötvös-kollégista) is. Óriási dolog volt ez akkor. Az egészet Perbíró József vezette le, mindent megszavaztatott. Itt a MEFESZ már előállt a követeléseivel (szabad választások, oktatási reform, orosz csapatok kivonása, bérek, beszolgáltatás, Nagy Imre követelése, nemzeti jelképek helyreállítása, stb), megtárgyaltuk a szervezeti és működési szabályzatot. Két óra leforgása alatt az orosz nyelv oktatásától eljutottunk az orosz csapatok kivonásáig. Jöttek táviratok, amelyben más csoportok (egyetemek hallgatóságai, munkás fiatalok) a támogatásukról biztosítottak bennünket. A 21-i Délmagyar lehozta az egész gyűlést. A MEFESZ megalakulásának kimondását követően került sor a programjavaslatok ismertetésére, megszavazására. Az orvostanhallgatók nagy többsége az eseményekhez csak később csatlakozott, mert valami kiránduláson voltak Erdélyben.

Hogy jutott el a hír Szegedről más városokba?

A gyűlés után követeket küldtünk a többi egyetemi városba. A Műegyetemre én mentem és Lejtényi András. Majd fent voltam egészen október 30-ig, részt vettem a megalakult Nemzetőrség munkájában a Magyar Rádiónál. November 30-án jöttem vissza Szegedre Tóth Imrével. November 5-ig nemzetőrök voltunk, az Öthalmi laktanyát védtük, nehogy a civilek széthordják. Aztán úgy december 15-ig beköltöztem az Eötvös Kollégiumba, egyetemi oktatás nem volt, de minden más igen. Sokan hazamentek. Közben a MEFESZ nem szűnt meg, sőt, kaptunk egy irodát, telefonnal. Gyártottuk a röplapokat Kádárék ellen. Decemberben aztán én is hazamentem, majd amikor január-februárban visszajöttem az egyetemre, mert értesültem róla, hogy megindult az oktatás, akkor az albérletben, amely még megvolt, azzal fogadott a házinénim kétségbeesve, hogy „Tamás, az ég áldja meg, azonnal tűnjön el, mert keresi a rendőrség, volt itt egy teherautó puffajkás!” Hajnalban jöttek ki, felcsengették szegény nénit, nagyon meg volt ijedve,

fogalma sem volt, hogy hol vagyok, felkutatták a szobámat. Én akkor kimentem az állomásra, közben több emberrel is találkoztam, akik megerősítették, hogy keresnek. Tehát vonatfordultával hazautaztam. Bujkálnom kellett, reméltem, hogy megúszom. Aztán érkezett haza egy levél, amelyben felszólítottak, hogy jelenjek meg az egyetem fegyelmi tárgyalásán, május 30-án. Én erre eljöttem, de a Dékáni Hivatalban azt mondták, hogy nem tudnak semmilyen tárgyalásról. Kiléptem a kar épületéből, és a „lófaránál” ketten mellém léptek, azt mondták, hogy kövessük őket feltűnés nélkül. Bevittek a fogdába, betettek egy egyszemélyes lyukba. Nyolc hónapos kihallgatási fogság következett. Fogarasi Magdi egyébként közben a második félév elején kikérte az indexem, és felvette a tárgyakat helyettem, emlékszem, zöld tintával. Tehát formálisan a második félévben is joghallgató voltam.

Mi történt a fogdában?

Fél napom volt az első kihallgatásig, igyekeztem a történeteket két csoportra választani magamban: amelyeket nem lehetett letagadni, mert rengetegen látták, másrészt azokra, amelyeknél kevesen voltak ott, vagy nem volt jelentőségük az események szempontjából. Hogy mennyire indokolt volt ez: addigra már mindenkit begyűjtöttek, mindent tudtak. Az Eötvös Kollégium is abban a fakkban volt, amelyikbe a kisebb dolgok kerültek, ezért sok olyan dologra nem emlékszem, amelyekre egyébként emlékeznék. Még ennél nagyobbakra sem, például hogy rá akartunk lőni a tankokra egy páncéltörővel, csak nem tudtunk. Ha jogász akarok lenni, akkor azt mondom, hogy kísérlet, és nem rajtunk múlt, hogy nem sikerült eldurantani. Tehát tudatosan elnyomtam ezeket az emlékeket, és nem is tudtam visszahozni őket. Elindult a kihallgatásom, egymást váltották a kihallgatók. Mind előről kezdte az egészet, keresték a réseket, hátha mondok olyat, ami ellentmond a korábbiaknak. Utólag visszaolvasva az anyagokat, viszonylag konzekvens tudtam maradni. A kihallgatási jegyzőkönyvekben nem említettem meg egyetlen évfolyamtársam nevét, vagy hogy én az Eötvös Kollégiumban is laktam. Először nyolc évre ítélték el, amelyből végül öt lett, és az amnesztíának köszönhetően három évet töltöttem le. Úgy tudom, hogy '56-ban azért alakulhatott újjá a Kollégium majd' tíz évnyi szünet után, mert Kónya Albert, hajdani szegedi Eötvös kollégista volt az oktatási miniszter, továbbá a rektornak is segítően kellett ehhez állnia. Nem beszélve Grasselly Gyula bácsiról, aki az újjáalakult Kollégium igazgatója lett, és Kónya Alberttel együtt volt Eötvös-kollégista. Míg a háború előtti Eötvös a miniszter alá tartozott, addig az új az egyetem alá.

Egészen biztosan így volt. A rektor igen jóban volt a miniszterrel. Baróti Dezső egyébként nagy műveltségű, kiváló ember volt. Ugyanis amikor 16-án spontán módon megalakítottuk a MEFESZ-t, és elmentünk a rektorhoz és a dékánhoz, hogy beszámoljunk nekik erről, kvázi engedélyt kérjünk rá, akkor Baróti nem rúgott ki bennünket, sőt 18-án lejön Szegedre Kónya Albert, gondolom, Baróti invitálására. Mi több, amikor 18-án a délelőtti órákban Kónya megtudta, hogy mi a jogi karon az előzetes dékáni (Perbíró) hallgatólagos engedéllyel egy diákgyűlést szervezünk, akkor arra a miniszter is eljön. És mit ad isten, ki ül a teli nagyló-

adóterem asztalához: Kónya, Perbíró és jómagam. Előadom a dolgokat, Kónya nem szól közbe. Megválasztja a diákság a képviselőket: Tóth Imrét, engem és egy harmadik fiút, és békében szétoszlik a gyűlés. Később megkértük a rektort, hogy jöjjenek el a 20-i gyűlésre, el is jött, néhány professzor társaságában. Perbíró pedig vállalja a levezető elnök szerepét, nem bújik ki a feladat alól. Szóval ebben a helyzetben, amikor fel nem merült, hogy ehhez az egészhez a hatalom a hozzájárulását adná, az egyetemi vezetőink támogatólag léptek fel. A rektor *de facto* (nem *de jure*) ismerte el a MEFESZ-t, megígérte, hogy az egyetemi tanács elé viszi az ügyet, elhívta a sajtót Halász György személyében. Lent volt a rádiótól is egy ember Pestről, aki felvette az egészet, ma is megvan az eredeti hanganyag. Meghallgatható a www.mefesz.hu-n is. A rektor vállalta az egész politikai kockázatát. A gyűlés után az ő szobájába mentünk fel, és lelkesen osztottuk a feladatokat. Vagy mondok mást. Eldöntöttük, hogy követeket küldünk a többi városba. Pécsre Abrudbányainak kellett mennie, de nehéz volt a közlekedés. Erre a rektor intézett egy utat oda, így elindult a rektori kocsis Pécsre. Vagy később tudtam meg, hogy 20-án délelőtt kerestek bennünket az ávosok, de nem találtak, mert mi össze-vissza rohangáltunk, hogy estére legyen hangosítás, meg minden. Baróti telefonált Kónyának, aki felülről lefújta az ávos akciót. Ezt Lazur Barna mesélte el, a későbbi Nemzetőrség főparancsnoka. Valamikor 20-21-én tartottak egy rektori értekezletet, amelyen a miniszter utasította az összes egyetem rektorát, hogy 22-én minden egyetemen az ottani párt és DISZ szervezzen gyűlést, amelyben elmondják a hallgatónak, hogy nincs rendben az, hogy a szegediek önállóan szervezkednek, ezeket a problémákat majd a DISZ megoldja. Mindenhol az volt a forgatókönyv, hogy fél óra süket duma után, a szegedi küldöttek elmondták a magukét és a tömeg éjjenezése közepette, a DISZ vezetők rémülten távoztak. A tömeg pedig minden városban felvonulást hirdetett másnapra. Grassellyről nem tudok.

Úgy tudom, hogy a Kollégium újjáalakulásának megadták a módját, volt ünnepély, amelyen ott volt a rektor is.

Én erről nem tudok, de elképzelésem szerint ez 1956. október 16. és 22. között lehetett. Hiszen 23-án estig, amikor a nagy tüntetés volt és lóttek, nyugodtan lehetett az Eötvös Kollégium újjáalakuló ünnepsége. De ezt nem tudom, mert én nyakig a MEFESZ-szel voltam elfoglalva. Nagyon szerencsés dolog volt az újjáalakítás, mert ezt az '56-os események után biztos nem engedélyezték volna.

Nekünk ezidáig egy történetünk volt a Kollégium '56-járól. Az, hogy Grasselly Gyula bácsi bezáratta a nagykaput, beköltözött a Kollégiumba egy hétre, se ki, se be senki.

Ezt nem tudom, mert én akkor már Pesten voltam. Szóval engem biztos nem zárt be. Ismerek olyan visszaemlékezéseket, hogy valakiket bezártak (máshol), de kiugráltak az ablakon. Nem emlékszem, hogy a Kollégiumban valami zajlott volna az '56-os eseményekkel kapcsolatban.

Milyen volt a hangulat a 20-i gyűlésen?

Egyszerre felemelő és félelmetes. Feszegettük a határokat. A csillárról is lógtak, az előadóterem előtt is voltak (volt kihangosítás), szegedi polgárok is, nemcsak egyetemisták. Amikor felszólalt valaki akkor síri csönd volt, egyébként pedig mindent elsőprő taps, majdnem felrobbant a terem.

Hogy tudná megfogalmazni Szeged szerepét az események sorában?

Mi alakítottunk először szervezetet a proletárdiktatúra körülményei között, ami akkor elképzelhetetlen volt. Az egész ország csatlakozását elképzelve tettük mindent, a nevünk sem csak Szegedre vonatkozott, valamint követeket küldtünk az ország egyetemére annak érdekében, hogy őket is bevonjuk. A műegyetemi gyűlés (amelyet a legtöbben szinte kizárólagosnak emlegetnek) jegyzőkönyvének első mondata, úgy hangzik, hogy „csatlakozunk a Szegedi Egyetemisták javaslatához, és megalakítottuk a Műegyetem MEFESZ szervezetét.” Az ország túlnyomó többsége egyetértett velünk, és végül ennek hatására utcára vonultak az emberek. Komoly tanulmányi, szociális, politikai követeléseket mondtunk ki, írtunk le. Nemcsak gondolataink és szavaink voltak, hanem tetteink is. Mellénk álltak az egyetemi vezetők, a médiumok (nemcsak a Szabad Európa Rádió) hitelesen adtak hírt rólunk. A minket elítélő perben azt mondták, hogy a MEFESZ az '56-os ellenforradalom „szellemi előkészítője” volt. Hozzáteszem, eszünkbe nem jutott, hogy mi majd fegyverrel fogunk harcolni.

Mit gondol, miért éppen Ön vált az események egyik mozgatórugójává?

Jól mondod, nem szeretem én sem a magam szerepét abszolutizálni. Joghallgató voltam, kicsit idősebb a többieknél, ennek következtében nagyobb rálátásom volt a dolgokra, és talán higgadtabb is voltam. Szerettem szervezkedni, előrébb nézni. Volt bennem egy talán az átlagénál erősebb rendszerellenesség. Meg aztán sok véletlen esemény is biztos volt.

A rendszerváltás után hogy alakultak a dolgok?

Elkezdték megjelenni az '56-tal foglalkozó írások. Én ezeket elolvastam, de Szeged szerepe nem volt egyikben sem megemlítve. Egy ideig vártam, de csak nem. Akkor alakult a XX. század Intézet, M. Kiss Sándorral és Schmidt Máriával. Mondtam nekik, hogy érdemes volna megvizsgálni, mi volt az egyetemisták szerepe országosan. Fel is kerestem minden egyetemet illetően az akkori embereket, de olyan lassan haladt az írás, hogy végül egyedül megírtam csak Szegedet. Azóta már a többi írás is megvan. Mivel per lett belőle, sok minden megmaradt. Az akkori szegedi EHÖK egyszer csak felhívott, hogy őket nagyon érdeklik az akkori események, így végül a segítségükkeladtuk ki a könyvet (*Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége 1956 – Szeged*). Én ezt a könyvet javaslom mindenkinek, ha '56-ra és Szegedre kíváncsi. Jelentek meg más könyvek is. Némelyik igyekszik relativizálni, azt állítani, hogy csak néhány ember akarta az eseményeket, vagy van, aki magát tartja az események gyújtópontjának, pedig erről szó nincs. Több,

mint egy évtizedes küzdelem volt az, hogy Szeged szerepét elismerjék. Közben '91-ben szerveztünk egy emlékülést, amelyiken Perbíró, Lazur Barna, Tóth Imre és jómagam mondtunk beszédet. Egy évre rá Baróti is. A bölcsészkar táblya, a TIK és a BTK épülete közötti emlékmű, vagy a 20-i ülést megelevenítő *Szegedi Láng* című film gondolata is tőlem származik. Sokat dolgoztam, hogy ezek létrejöhessenek.

Hogy alakult az egyéni élete?

A börtön után fizikai munkát végeztem. Az érettségi papírommal elvégeztem a közgazdasági technikust. Tíz évig könyvelői állásban dolgoztam. Később engedték elvégezni az egyetemet, de előlről kellett kezdenem, ez már Pesten volt. Vállalati jogtanácsosként helyezkedtem egy téeszben. Majd a rendszerváltáskor bekerültem a balassagyarmati önkormányzat képviselőtestületébe, sőt én lettem az alpolgármester, a jogi- és közgazdasági ügyek tartoztak rám. Majd kormányfőtanácsos lettem, én intéztem az összes '56-os ügyet. Sok szép feladatot sikerült megoldani: kitüntetések, szobrok, békés évfordulók. Több '56-os szervezetben töltöttem be tisztségeket.

*Az interjút Varga-Orvos Zoltán készítette 2009-ben Balassagyarmaton
Szerkesztette: Nagyillés János*